

**Комунальний вищий навчальний заклад
Київської обласної ради
"Чорнобильський медичний коледж"**

Циклова комісія терапевтичних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заст. директора
з навчальної роботи
_____ Т.М.Малюченко
"___" _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Невідкладні стани у внутрішній медицині

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 22 Охорона здоров'я

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 223 Медсестринство

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ Лікувальна справа

Робоча програма Невідкладні стани в внутрішній медицині
для студентів за напрямом підготовки 223 Медсестринство
спеціалізація Лікувальна справа
2013 року

Нежура Олена Леонідівна, викладач першої категорії

Розробники: (вказати авторів, їхні посади. Наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма схвалена на засіданні циклової комісії

Терапевтичних дисциплін

Протокол № ____ від " ____ " _____ 201__ року

Голова комісії терапевтичних дисциплін

_____ (Кузнєцова Л.П.)

Перезатверджено:

20__ рік _____

20__ рік _____

20__ рік _____

20__ рік _____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрямок підготовки, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – <u>національний – 2,5 ,</u> <u>ECTS – 3,75</u>	Галузь знань <u>1201 Медицина</u> Напрямок підготовки	Нормативна
Модулів – Змістових модулів – Загальна кількість годин - 81	Спеціальність (професійне спрямування): <u>Лікувальна справа</u>	Рік підготовки: <i>3-й</i> Семестр <i>8-й,</i> Лекції: - Практичні: <i>49 год.</i> Самостійна робота: <i>32 год.</i>
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента -	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>молодший спеціаліст</i>	Вид контролю: <i>Диф. залік</i>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Підготовка фахівців за спеціальністю “Лікувальна справа” відрізняється від підготовки спеціалістів інших напрямів. Однією з особливостей діяльності фельдшера є надання невідкладної допомоги при гострих станах.

Навчальну програму з дисципліни “Невідкладні стани у внутрішній медицині” складено для студентів КВНЗ « Чорнобильське медичне училище» I рівня акредитації за спеціальністю 5.12010101 “Лікувальна справа” відповідно до складових галузевих стандартів вищої освіти — ОКХ і ОПП, затверджених МОН України і МОЗ України в 2011 р., та навчальних планів 2011 р.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики фельдшер має право працювати в міських і районних фельдшерських, фельдшерсько-акушерських пунктах, пунктах охорони здоров'я, інших лікувально-профілактичних закладах, у тому числі і на станціях (відділеннях) швидкої медичної допомоги, курортних закладах, закладах соціального забезпечення.

Специфіка роботи фельдшера в разі надання швидкої медичної допомоги потребує від нього якісних знань внутрішньої медицини, здатності швидко й чітко орієнтуватися в ситуації, аналізувати об'єктивні дані, проводити диференціальну діагностику, бездоганно виконувати всі маніпуляції. Правильно встановлений діагноз визначає якість і обсяг медичної допомоги, подальшу тактику лікування, від чого залежить здоров'я й життя пацієнта. Тому фельдшер повинен мати ще й такі особисті риси, як швидкість реакції, певна твердість поведінки, співчуття, чуйність, почуття відповідальності за кожну свою дію.

Згідно з вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики, **фельдшер** ФАПу, здоров'я пункту, в домашніх умовах, при непередбачених обставинах за допомогою предметів догляду, медичних інструментів, фармакологічних та підручних засобів повинен **виконувати такі виробничі функції:**

- **діагностичну** — за допомогою суб'єктивних і об'єктивних методів обстеження, спираючись на чинні інструкції та методичні рекомендації МОЗ України, встановлювати попередній діагноз невідкладних станів;
- **лікувальну** — надавати невідкладну допомогу при:
 - нападі бронхіальної астми;
 - астматичному статусі;
 - кровохарканні, легеневій кровотечі;
 - гіпертонічному кризі;
 - тромбоемолії легеневої артерії;
 - стенокардії;
 - інфаркті міокарда;

- непритомності;
- колапсі;
- кардіогенному шоку;
- нападі серцевої астми;
- аритміях;
- шлунково-кишковій кровотечі;
- печінковій коліці;
- печінковій комі;
- гострій нирковій недостатності;
- нирковій коліці;
- гіперглікемічній комі;
- гіпоглікемічній комі;
- гіперосмолярній комі;
- кропив'янці;
- набряку Квінке;
- анафілактичному шоку;

— **догляд за хворими** — виконувати типову роботу фельдшера:

- забезпечувати санітарно-протиепідемічний режим;
- проводити заходи особистої гігієни хворого;
- турбуватися про харчування хворого;
- визначати показання функціонального стану організму та заходи їх стабілізації;
- застосовувати найпростіші методи фізіотерапії;
- виписувати, зберігати та застосовувати фармакологічні засоби;
- готувати пацієнта, збирати та направляти матеріал на лабораторне та інструментальне дослідження;

— **технічну** — оформляти технічну документацію, дотримуватися правил техніки безпеки та виробничої санітарії, застосовувати індивідуальний захист від нещасних випадків і професійних захворювань, надавати медичну та долікарську допомогу потерпілим в умовах надзвичайних ситуацій.

Для вивчення дисципліни “Невідкладні стани у внутрішній медицині” передбачено 81 год: з них 49 год — навчальна практика під керівництвом викладача, 32 — самостійна робота студентів. Предметні (циклові) комісії мають право вносити обґрунтовані зміни щодо змісту програми в межах 15 % з наступним затвердженням їх заступником директора з навчальної роботи.

Під час вивчення дисципліни “Невідкладні стани у внутрішній медицині” важливо адаптувати студентів до реальних умов їхньої майбутньої діяльності, тому більшість практичних занять бажано проводити в лікарнях швидкої медичної допомоги, профільних відділеннях інших лікувально-профілактичних закладів, де є блоки (палати) інтенсивної терапії та служба невідкладної допомоги.

Окремі заняття доцільно проводити на станціях (відділеннях)

швидкої медичної допомоги з обов'язковим виїздом у складі фельдшерської, лінійної (загально профільної) або кардіологічної (спеціалізованої) бригади. Викладач повинен ознайомити студентів з організацією служби швидкої медичної допомоги (ШМД) — її структурами, головними вимогами до організації роботи станції (відділення) ШМД, видами бригад та їхнім складом, основними функціями лікарів, особливостями роботи та посадовими обов'язками фельдшерів, медичною документацією, правилами техніки безпеки та індивідуального захисту від нещасних випадків.

Деякі практичні заняття можна проводити в кабінетах доклінічної практики, де моделюються і розв'язуються типові (а іноді й нетипові) ситуації, формуються і удосконалюються вміння.

Викладач повинен постійно використовувати сучасні досягнення медичної науки, статистичні дані, своєчасно коригувати, доповнювати схеми (алгоритми) надання невідкладної допомоги згідно з чинними наказами, інструкціями, методичними рекомендаціями МОЗ України. Клінічну картину кожного гострого захворювання доцільно аналізувати за єдиною схемою, використовуючи різноманітний дидактичний матеріал. Постійно розвивати клінічне мислення, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, відповідальність під час вирішення професійного завдання.

Самостійну позааудиторну роботу, передбачену навчальним планом, викладачі планують та організовують згідно з чинним законодавством.

Після вивчення дисципліни ***студенти повинні знати:***

- визначення кожного невідкладного стану;
- основні причини виникнення гострих захворювань;
- основні клінічні симптоми та синдроми, характерні для захворювання;
- діагностичні критерії гострих станів;
- додаткові методи дослідження, що використовуються для діагностики гострих захворювань;
- принципи надання невідкладної допомоги;
- фармакологічні засоби, які використовуються для надання медичної допомоги.

Студенти повинні вміти:

- проводити обстеження пацієнта за діючою схемою;
- аналізувати отримані дані;
- установлювати попередній діагноз;
- призначати додаткові дослідження;
- виконувати дослідження, що підтверджують діагноз невідкладного стану;

- оцінювати отримані дані досліджень;
- надавати невідкладну допомогу, обирати подальшу тактику;
- доглядати за хворим;
- заповнювати медичну документацію;
- забезпечити належну техніку безпеки та профілактику професійних захворювань під час роботи на ФАПі та СШД і лікувальних закладах;
- заповнювати паспортну частину медичної картки амбулаторного хворого;
- заповнювати журнал реєстрації амбулаторних хворих;
- заповнювати картки виклику;
- заповнювати форму екстреного повідомлення в СЕС;
- заповнювати направлення на лабораторні та інструментальні дослідження;
- дотримуватися техніки безпеки та правил індивідуального захисту від нещасних випадків та професійних захворювань;
- надавати першу медичну та долікарську допомогу потерпілим в умовах надзвичайних ситуацій.

Студенти повинні бути поінформовані про:

- моральну та правову відповідальність у разі:
 - ненадання допомоги хворому медичним працівником;
 - неналежного виконання професійних обов'язків узагалі та тих, що спричинили зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою;
 - розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби;
 - порушення прав пацієнта;
 - порушення права на безоплатну медичну допомогу;
 - незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів та порушення встановлених правил обігу наркотичних препаратів.

3. Програма навчальної дисципліни

№ п/п	Вид заняття	Зміст	К-ть годин
8 семестр			
1	Практичне заняття	<p>Тема 1. Невідкладні стани при захворюваннях органів дихання: напад бронхіальної астми, астматичний статус.</p> <p>Обстеження хворих на бронхіальну астму. Визначення діагностичних критеріїв, характерних ознак, аналіз отриманих даних, оцінювання загального стану пацієнта. Встановлення причин виникнення цього стану та діагнозу. Вибір обсягу, надання або участь у наданні невідкладної допомоги в умовах ФАПУ, здоров'я пункту, ШМД, стаціонару, в домашніх умовах, непередбачених обставинах з урахуванням тяжкості стану пацієнта. Засвоєння механізму дії лікарських засобів, що використовуються при наданні невідкладної допомоги під час нападу бронхіальної астми, при астматичному статусі. і. Виписування рецептів. Оволодіння технікою використання спейсерів, небулайзерів. Навчання пацієнта щодо застосування цих приладів під час самопомоги. Визначення та обґрунтування подальшої тактики фельдшера згідно з умовами. Планування та проведення необхідного догляду за пацієнтом, спостереження за ним. Виконання призначень лікаря, заповнення медичної документації. Транспортування пацієнта в лікарняний заклад або з одного відділення в інше.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — підрахунок частоти дихання; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — вимірювання артеріального тиску; — подавання кисню різними способами; — проведення інгаляції лікарських засобів за допомогою кишенькових інгаляторів, спейсерів, небулайзерів; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій і внутрішньовенних струминних та краплинних уведень препаратів; — здійснення догляду під час задишки. — дотримання правил охорони праці та охорони праці під час роботи з інфікованим матеріалом та його знезараження, засоби знезараження. 	4

2	<p><u>Самостійна робота</u></p> <p>Практичне заняття</p>	<p><i>Гостра дихальна недостатність.</i></p> <p>Обстеження пацієнтів із захворюваннями органів дихання, що супроводжуються кровохарканням із легеневою кровотечею (пневмонія, бронхоектатична хвороба, туберкульоз легенів, рак легенів). Визначення діагностичних критеріїв, характерних ознак, аналіз отриманих даних, оцінювання загального стану пацієнта. Встановлення причин виникнення цього стану та діагнозу. Вибір обсягу, надання або участь у наданні невідкладної допомоги в умовах ФАПу, здоров'я пункту, ШМД, стаціонару, в домашніх умовах, непередбачених обставинах з урахуванням тяжкості стану пацієнта. Засвоєння механізму дії лікарських засобів, що використовуються при наданні невідкладної допомоги під час кровохаркання та легеневої кровотечі. Виписування рецептів. Визначення та обґрунтування подальшої тактики фельдшера згідно з умовами. Планування та проведення необхідного догляду за пацієнтом, спостереження за ним. Виконання призначень лікаря, заповнення медичної документації. Охорона праці під час роботи з кров'ю, мокротинням. Проведення дезінфекції крові, мокротиння, предметів догляду, медичних інструментів. Транспортування пацієнта в лікарняний заклад або з одного відділення в інше.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — підрахунок частоти дихання; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — вимірювання артеріального тиску; — подавання кисню різними способами; — застосовування міхура з льодом; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій і внутрішньовенних струминних та краплинних уведень препаратів; — здійснення догляду під час кровохаркання та легеневої кровотечі; — дотримання правил охорони праці та охорони праці під час роботи з інфікованим матеріалом та його знезараження, засоби знезаражування; — дотримання правил охорони праці та охорони праці і виробнича санітарії під час роботи в протитуберкульозних закладах. 	3 4
---	--	--	------------

3	<u>Самостійна робота</u>	<i>Інфаркт легенів.</i>	3
	<u>Самостійна робота</u>	<p>Тема 2. Охорона праці в галузі</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Охорона праці у внутрішній медицині: охорона праці під час роботи з інфікованим матеріалом та його знезараження, засоби знезараження. 2. Охорона праці і виробнича санітарія під час роботи в протитуберкульозних закладах. 	3
	<u>Практичне заняття</u>	<p>Тема 3. Невідкладні стани при захворюваннях органів кровообігу: гіпертонічний криз, тромбоемболія легеневої артерії, стенокардія, інфаркт міокарда, гострий коронарний синдром, непритомність, колапс, кардіогенний шок, напад серцевої астми, набряк легенів, аритмії</p> <p>Обстеження пацієнтів із гіпертонічною хворобою, . Визначення основних клінічних ознак щодо невідкладних станів при захворюванні, аналіз отриманих даних. Вилучення із анамнезу чинників, які зумовлюють розвиток певного невідкладного стану. Огляд, об'єктивне обстеження пацієнтів. Вибір, обґрунтування та участь у проведенні додаткових обстежень:</p> <p>Установлення діагнозу, визначення тяжкості стану пацієнта. Вибір обсягу невідкладної допомоги відповідно до гіпертонічного кризу (невідкладного та екстреного). Засвоєння механізму дії лікарських препаратів, що використовуються під час надання медичної допомоги. Виписування рецептів. Участь або самостійне надання невідкладної допомоги, враховуючи місцеперебування пацієнта — в кардіологічному відділенні, на ФАПі, в машині швидкої допомоги, вдома. Визначення показників функціонального стану пацієнта, вжиття заходів щодо їхньої стабілізації, у тому числі в блоці (відділенні) інтенсивної терапії. Складання плану догляду за хворим. Навчання пацієнта контролювати свій стан, дотримуватися дієти, допомагати собі в разі підвищення артеріального тиску, правильному вживанню ліків. Спостереження та догляд за хворим після надання медичної допомоги. Виконання призначень лікаря. Визначення й обґрунтування подальшої тактики фельдшера з урахуванням різних умов. Транспортування пацієнта. Заповнення медичної документації. Проведення дезінфекції крові та медичного обладнання.</p> <p>Практичні навички: — проведення пальпації артеріальних судин кінцівок;</p>	4

4	<p>Практичне заняття</p>	<ul style="list-style-type: none"> — дослідження властивостей пульсу; — вимірювання артеріального тиску; — підрахунок частоти дихання; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — доглядання тяжкохворого пацієнта, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого; — подавання кисню різними способами; — здійснення догляду під час задишки; — накладання гірчичників та гірчичників-пакетів; — проведення гірчичної ванни для рук і ніг; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів; — взяття крові з вени для лабораторного дослідження; <p>Обстеження пацієнтів із ішемічною хворобою серця, атеросклерозом, міокардитом, ревматизмом, набутими вадами серця. Визначення основних клінічних ознак щодо невідкладних станів при цих захворюваннях, аналіз отриманих даних. Вилучення із анамнезу чинників, які зумовлюють розвиток певного невідкладного стану. Огляд, об'єктивне обстеження пацієнтів з тромбоемболією легеневої артерії, стенокардією, інфарктом міокарда, гострим коронарним синдромом, кардіогенним шоком. Вибір, обґрунтування та участь у проведенні додаткових обстежень:</p> <ul style="list-style-type: none"> — запис електрокардіограми та визначення значних патологічних змін, які супроводжують стенокардію, інфаркт міокарда; — оцінювання загального та біохімічного досліджень крові; — техніка безпеки під час роботи з електроприладами: електрокардіографом, електрокардіостимулятором; — надання невідкладної допомоги в разі ураження електрострумом. <p>Установлення діагнозу, визначення тяжкості стану пацієнта. Вибір обсягу невідкладної допомоги відповідно до поширеності інфаркту міокарда, наявності ускладнень при ньому. Засвоєння механізму дії лікарських препаратів, що використовуються під час надання медичної допомоги. Виписування рецептів. Участь або самостійне надання невідкладної допомоги, враховуючи місцеперебування пацієнта — в кардіологічному відділенні, на ФАПі, в машині швидкої допомоги, вдома. Визначення показників функціонального стану пацієнта, вжиття заходів щодо їхньої стабілізації, у тому числі в блоці (відділенні) інтенсивної терапії. Складання плану догляду за хворим. Навчання пацієнта контролювати свій стан, дотримуватися</p>	4
---	---------------------------------	--	---

5	<p>Практичне заняття</p>	<p>дієти, появи болю за грудниною, правильному вживанню ліків. Спостереження та догляд за хворим після надання медичної допомоги. Виконання призначень лікаря. Визначення й обґрунтування подальшої тактики фельдшера з урахуванням різних умов. Транспортування пацієнта. Заповнення медичної документації. Проведення дезінфекції крові та медичного обладнання.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — проведення пальпації артеріальних судин кінцівок; — дослідження властивостей пульсу; — вимірювання артеріального тиску; — підрахунок частоти дихання; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — доглядання тяжкохворого пацієнта, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого; — вимірювання температури тіла; — подавання кисню різними способами; — здійснення догляду під час задишки; — накладання гірчичників та гірчичників-пакетів; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів; — взяття крові з вени для лабораторного дослідження; — охорона праці під час роботи з електроприладами: електрокардіографом, електрокардіостимулятором; — надання невідкладної допомоги в разі ураження електрострумом. <p>Обстеження пацієнтів із атеросклерозом, міокардитом, ревматизмом, набутими вадами серця. Визначення основних клінічних ознак щодо невідкладних станів при цих захворюваннях, аналіз отриманих даних. Вилучення із анамнезу чинників, які зумовлюють розвиток певного невідкладного стану. Огляд, об'єктивне обстеження пацієнтів з непритомністю, колапсом, кардіогенним шоком. Вибір, обґрунтування та участь у проведенні додаткових обстежень:</p> <ul style="list-style-type: none"> — оцінювання загального та біохімічного досліджень крові; <p>Установлення діагнозу, визначення тяжкості стану пацієнта. Вибір обсягу невідкладної допомоги відповідно до виду серцевої та судинної недостатності. Засвоєння механізму дії лікарських препаратів, що використовуються під час надання медичної допомоги. Виписування рецептів. Участь або самостійне надання невідкладної допомоги, враховуючи місцеперебування пацієнта — в кардіологічному відділенні, на ФАПі, в машині швидкої</p>	4
---	---------------------------------	--	---

		<p>допомоги, вдома. Визначення показників функціонального стану пацієнта, вжиття заходів щодо їхньої стабілізації, у тому числі в блоці (відділенні) інтенсивної терапії. Складання плану догляду за хворим. Спостереження та догляд за хворим після надання медичної допомоги. Виконання призначень лікаря. Визначення й обґрунтування подальшої тактики фельдшера з урахуванням різних умов. Транспортування пацієнта. Заповнення медичної документації.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — проведення пальпації артеріальних судин кінцівок; — дослідження властивостей пульсу; — вимірювання артеріального тиску; — підрахунок частоти дихання; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — доглядання тяжкохворого пацієнта, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого; — вимірювання температури тіла; — подавання кисню різними способами; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів; — взяття крові з вени для лабораторного дослідження. — 	
	<p><u>Самостійна робота</u></p>	<p><i>Гостра судинна недостатність.</i></p>	<p>3</p>
<p>6</p>	<p>Практичне заняття</p>	<p>Обстеження пацієнтів з міокардитом, ревматизмом, набутими вадами серця. Визначення основних клінічних ознак щодо невідкладних станів при цих захворюваннях, аналіз отриманих даних. Вилучення із анамнезу чинників, які зумовлюють розвиток певного невідкладного стану. Огляд, об'єктивне обстеження пацієнтів з нападом серцевої астми, набряком легенів. Вибір, обґрунтування та участь у проведенні додаткових обстежень.;</p> <ul style="list-style-type: none"> — оцінювання загального та біохімічного досліджень крові; <p>Установлення діагнозу, визначення тяжкості стану пацієнта. Засвоєння механізму дії лікарських препаратів, що використовуються під час надання медичної допомоги. Виписування рецептів. Участь або самостійне надання невідкладної допомоги, враховуючи місцеперебування пацієнта — в кардіологічному відділенні, на ФАПі, в машині швидкої допомоги, вдома. Визначення показників функціонального стану пацієнта, вжиття заходів щодо їхньої стабілізації, у тому числі в блоці (відділенні)</p>	<p>4</p>

8	<p><u>Самостійна робота</u></p> <p><u>Практичне заняття</u></p>	<p>Тема 4. Невідкладні стани при захворюваннях органів травлення: шлунково-кишкові кровотечі, печінкова коліка, печінкова кома</p> <p>Обстеження пацієнтів із виразковою хворобою, раком шлунка, жовчнокам'яною хворобою, холециститами, хронічними гепатитами та цирозом печінки за традиційною схемою. Визначення діагностичних клінічних ознак, причин та факторів, що сприяють виникненню невідкладних станів. Аналіз отриманих даних, оцінювання загального стану пацієнта. Вибір, обґрунтування, участь у підготовці та проведенні додаткових обстежень. Оцінювання отриманих результатів загального та біохімічного аналізів крові, дуодентального зондування, фіброгастродуоденоскопії, ультразвукового дослідження печінки та жовчного міхура. Проведення диференційної діагностики шлунково-кишкових кровотеч від легеневих; печінкової коліки від холециститів; печінкової коми від уремічної та діабетичної ком. Засвоєння їхніх відмітних ознак. Установлення діагнозу. Надання невідкладної медичної допомоги відповідно до обставин та тяжкості стану пацієнта. Проведення профілактики аспірації блювотних мас. Обґрунтування доцільності використання медичних препаратів. Виконання призначень лікаря. Визначення показників загального стану, обсягу догляду за пацієнтом та заходів щодо стабілізації його стану. Спостереження та догляд за хворими після надання медичної допомоги. Навчання пацієнта контролювати свій стан, дотримуватися дієти, правильно приймати ліки, визначати чинники, що можуть призвести до погіршення стану, та уникати їх. Планування подальшої тактики фельдшера відповідно до умов, у яких перебуває пацієнт (ФАП, стаціонар, підприємство, машина швидкої допомоги, вдома). Транспортування пацієнта. Заповнення медичної документації. Виконання правил інфекційної безпеки під час роботи з кров'ю, блювотними масами, дезінфекція їх та обладнання. Техніка безпеки під час роботи в фізіотерапевтичних, рентгенологічних кабінетах.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — проведення поверхневої та глибокої пальпації живота; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — підрахунок частоти дихання; — підрахунок частоти пульсу; — вимірювання артеріального тиску; — вимірювання температури тіла; 	4
---	---	---	---

	<p style="text-align: center;"><u>Самостійна робота</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> — здійснення догляду під час блювання; — догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого; — застосування мішура з льодом; — застосування грілки; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних введень препаратів; — взяття крові з вени для лабораторного дослідження; — готування пацієнта до дуоденального зондування і фіброгастродуоденоскопії; — взяття блювотних мас для дослідження; — виписування направлень на лабораторні дослідження, екстрені повідомлення в СЕС; — дотримання техніки безпеки під час роботи в фізіотерапевтичних, рентгенологічних кабінетах. <p style="text-align: center;"><i>Гострий панкреатит.</i></p>	4
9	<p>Практичне заняття</p>	<p style="text-align: center;"><i>Тема 5. Невідкладні стани при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів: гостра ниркова недостатність, ниркова коліка</i></p> <p>Обстеження пацієнтів із гострим гломерулонефритом, гострим пієлонефритом, нирковокам'яною хворобою. Визначення основних клінічних ознак. Інтерпретація отриманих даних. Встановлення з анамнезу чинників, що зумовили розвиток певного невідкладного стану. Вибір та обґрунтування додаткових обстежень (загальний і біохімічний аналізи крові, загальний аналіз сечі, аналіз сечі за методом Нечипоренка, аналіз сечі за методом Зимницького, добовий діурез, ультразвукове та рентгенологічне дослідження нирок). Участь у підготовці та проведенні цих обстежень з урахуванням умов, у яких перебуває пацієнт. Визначення тяжкості стану хворого, встановлення діагнозу. Надання самостійно або участь у наданні невідкладної допомоги відповідно до обставин. Засвоєння відмінностей у наданні невідкладної допомоги в разі правобічної ниркової коліки як на догоспітальному етапі, так і в стаціонарі. Засвоєння механізму дії лікарських засобів, які застосовуються під час надання медичної допомоги. Виконання призначень лікаря. Виписування рецептів. Складання плану догляду за хворим. Навчання пацієнта з нирковокам'яною хворобою, як запобігти нирковій коліці, допомогти собі під час нападу, скоригувати дієту. Спостереження за пацієнтами із гострою нирковою недостатністю. Планування подальшої тактики фельдшера з урахуванням обставин, у яких перебуває пацієнт, і тяжкості його стану. Транспортування хворого. Заповнення медичної документації. Проведення дезінфекції</p>	4

10		<p>медичних інструментів, предметів догляду за хворим і обладнання. Техніка безпеки під час роботи з приладами зі скла.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — дослідження сечі на білок — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — підрахунок частоти дихання; — підрахунок частоти пульсу; — вимірювання артеріального тиску; — вимірювання температури тіла; — здійснення догляду під час блювання; — проведення катетеризації сечового міхура м'яким катетером; — догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого; — застосування грілки; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів; — взяття крові з вени для лабораторного дослідження; — готування пацієнта до рентгенологічного обстеження нирок; — дотримання техніки безпеки під час роботи з приладами зі скла. 	
	<p><u>Самостійна робота</u></p> <p>Практичне заняття</p>	<p><i>1. Гострий цистит.</i></p> <p>Тема 6. Невідкладні стани при ендокринних захворюваннях: гіперглікемічна кома, гіперосмолярна кома, гіпоглікемічна кома</p> <p>Обстеження пацієнтів, хворих на цукровий діабет. Визначення основних клінічних ознак. Інтерпретація отриманих даних. Виявлення з анамнезу факторів, що є чинниками розвитку цього невідкладного стану. Вибір та обґрунтування додаткових обстежень (визначення рівня глюкози в крові). Проведення експрес-діагностики наявності глюкози та кетонових тіл у сечі. Оцінювання результатів. Визначення тяжкості стану хворого, встановлення діагнозу. Обстеження пацієнтів, оцінювання отриманих даних, установлення діагнозу в пацієнтів з гіперглікемічною, гіперосмолярною комами. Надання самостійно або участь у наданні невідкладної медичної допомоги відповідно до обставин, тяжкості перебігу та стадії коми. Обґрунтування доцільності введення ліків. Виконання призначень лікаря. Відпрацювання техніки</p>	<p>4</p> <p>4</p>

11	Практичне заняття	<p>введення інсуліну. Засвоєння даних про різні види інсуліну. Складання плану догляду за хворим. Складання пам'яток для пацієнтів щодо використання інсуліну, перших ознак коми, самопомоги при ній, дієтичного харчування та способу життя. Спостереження за пацієнтами після надання невідкладної допомоги. Планування подальшої тактики фельдшера. Транспортування хворого. Заповнення медичної документації. Проведення дезінфекції медичних інструментів, предметів догляду за хворим та обладнання. Дотримання правил індивідуального захисту від нещасних випадків.</p>	4
	Самостійна робота	<p>Обстеження пацієнтів, хворих на цукровий діабет. Визначення основних клінічних ознак. Інтерпретація отриманих даних. Виявлення з анамнезу факторів, що є чинниками розвитку цього невідкладного стану. Вибір та обґрунтування додаткових обстежень (визначення рівня глюкози в крові). Проведення експрес-діагностики наявності глюкози та кетонових тіл у сечі. Оцінювання результатів. Визначення тяжкості стану хворого, встановлення діагнозу. Обстеження пацієнтів, оцінювання отриманих даних, установлення діагнозу в пацієнтів з гіпоглікемічною комою. Надання самостійно або участь у наданні невідкладної медичної допомоги відповідно до обставин, тяжкості перебігу та стадії коми. Обґрунтування доцільності введення ліків. Виконання призначень лікаря. Відпрацювання техніки введення інсуліну. Засвоєння даних про різні види інсуліну. Складання плану догляду за хворим. Складання пам'яток для пацієнтів щодо використання інсуліну, перших ознак коми, самопомоги при ній, дієтичного харчування та способу життя. Спостереження за пацієнтами після надання невідкладної допомоги. Планування подальшої тактики фельдшера. Транспортування хворого. Заповнення медичної документації. Проведення дезінфекції медичних інструментів, предметів догляду за хворим та обладнання. Дотримання правил індивідуального захисту від нещасних випадків.</p> <p><i>Тиреотоксична кома.</i></p>	4
12	Практичне заняття	<p>Тема 7. Гострі алергійні захворювання: кропив'янка, набряк Квінке, анафілактичний шок</p> <p>Обстеження пацієнтів, в анамнезі яких є чи були гострі алергійні захворювання. Визначення причин виникнення кропив'янки, набряку Квінке, анафілактичного</p>	4

		<p>шоку, основних клінічних ознак та симптомів, що свідчать про загрозу життю. Відпрацювання алгоритмів надання диференційної допомоги. Засвоєння складу протишокового набору. Засвоєння механізму дії лікарських засобів, які застосовуються під час надання медичної допомоги. Виконання призначень лікаря. Виписування рецептів. Складання переліку фармакологічних препаратів, які найчастіше спричиняють гострі алергійні реакції. Проведення проб на чутливість до фармакологічних засобів (під'язикова, внутрішньошкірна, внутрішньовенна). Оцінювання місцевих та загальних проявів алергійної реакції, визначення подальшої тактики фельдшера, якщо проба позитивна. Складання плану догляду та спостереження за хворим, визначення показників функціонального стану. Засвоєння та використання заходів, які запобігають алергізації організму медичних працівників та пацієнтів. Вибір обсягу медичної допомоги та подальшої тактики фельдшера залежно від діагнозу та умов, у яких перебуває хворий. Транспортування хворого. Заповнення медичної документації. Проведення дезінфекції медичних інструментів, предметів догляду за хворим та обладнання. Техніка безпеки та правила індивідуального захисту від нещасних випадків та професійних захворювань.</p> <p>Практичні навички:</p> <ul style="list-style-type: none"> — дослідження властивостей пульсу; — вимірювання артеріального тиску; — підрахунок частоти дихання; — надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його; — здійснення догляду під час блювання; — промивання шлунка; — постановка очисної та сифонної клізми; — застосування міхура з льодом; — застосування грілки; — догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого; — проведення інгаляції лікарських засобів за допомогою кишенькових інгаляторів; — проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів; — подавання кисню різними способами; — взяття крові з вени для лабораторного дослідження; — проведення проби на чутливість до фармакологічних засобів; — дотримання техніки безпеки та правил індивідуального захисту від нещасних випадків і професійних захворювань. 	
--	--	---	--

13	<i>Самостійна робота</i>	Медикаментозна алергія.	4
	<i>Практичне заняття</i>	Диференційований залік	1

4. Структура навчальної дисципліни.

Тема	Кількість годин		
	Загальний обсяг	Навчальна практика під керівництвом викладача	Самостійна робота
Невідкладні стани при захворюваннях органів дихання: — напад бронхіальної астми; — астматичний статус;	7	4	3
— кровохаркання; — легенева кровотеча	7	4	3
Охорона праці в галузі	2		2
Невідкладні стани при захворюваннях органів кровообігу: — гіпертонічний криз; — тромбоемболія легеневої артерії;	4	4	-
— стенокардія, інфаркт міокарда, — гострий коронарний синдром;	4	4	-
— непритомність; — колапс; — кардіогенний шок;	7	4	3
— напад серцевої астми; — набряк легенів;	4	4	
— аритмії	9	4	5
Невідкладні стани при захворюваннях органів травлення: — шлунково-кишкові кровотечі; — печінкова коліка; — печінкова кома	8	4	4
Невідкладні стани при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів: — гостра ниркова недостатність; — ниркова коліка	8	4	4
Невідкладні стани при ендокринних захворюваннях: — гіперглікемічна кома; — гіперосмолярна кома;	4	4	-
— гіпоглікемічна кома	8	4	4
Гострі алергійні захворювання: — кропив'янка; — набряк Квінке; — анафілактичний шок	8	4	4
Диф. залік	1	1	-
Усього	81	49	32

5. Теми практичних занять.

№ п/п	Тема	Кількість годин
		Навчальна практика під керівництвом викладача
1.	Невідкладні стани при захворюваннях органів дихання: — напад бронхіальної астми; — астматичний статус;	4
2.	— кровохаркання; — легенева кровотеча	4
3.	Невідкладні стани при захворюваннях органів кровообігу: — гіпертонічний криз; — тромбоемболія легеневої артерії;	4
4.	— стенокардія, інфаркт міокарда, — гострий коронарний синдром;	4
5.	— непритомність; — колапс; — кардіогенний шок;	4
6.	— напад серцевої астми; — набряк легенів;	4
7.	— аритмії	4
8.	Невідкладні стани при захворюваннях органів травлення: — шлунково-кишкові кровотечі; — печінкова коліка; — печінкова кома	4
9.	Невідкладні стани при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів: — гостра ниркова недостатність; — ниркова коліка	4
10.	Невідкладні стани при ендокринних захворюваннях: — гіперглікемічна кома; — гіперосмолярна кома;	4
11.	— гіпоглікемічна кома	4
12.	Гострі алергійні захворювання: — кропив'янка; — набряк Квінке; — анафілактичний шок	4
13.	Диф. залік	1
	Усього	49

6. Самостійна робота

№ п/п	Тема	Кількість годин
		Самостійна робота
1.	Невідкладні стани при захворюваннях органів дихання: — напад бронхіальної астми; — астматичний статус;	3
2.	— кровохаркання; — легенева кровотеча	3
3.	Охорона праці в галузі	2
4.	— непритомність; — колапс; — кардіогенний шок;	3
5.	— аритмії	5
6.	Невідкладні стани при захворюваннях органів травлення: — шлунково-кишкові кровотечі; — печінкова коліка; — печінкова кома	4
7.	Невідкладні стани при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів: — гостра ниркова недостатність; — ниркова коліка	4
8.	— гіпоглікемічна кома	4
9.	Гострі алергійні захворювання: — кропив'янка; — набряк Квінке; — анафілактичний шок	4
Усього		32

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

1. Підрахунок частоти дихання.
2. Надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його.
3. Вимірювання артеріального тиску.
4. Подавання кисню різними способами.
5. Накладання гірчичників та гірчичників-пакетів.
6. Застосування міхура з льодом.
7. Проведення інгаляції лікарських засобів за допомогою кишенькових інгаляторів, спейсерів, небулайзерів.
8. Проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій і внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів.
9. Здійснення догляду під час задишки.
10. Здійснення догляду під час кровохаркання та легеневої кровотечі.
11. Техніка безпеки під час роботи з інфікованим матеріалом та його знезараження, засоби знезараження.
12. Техніка безпеки і виробнича санітарія під час роботи в протитуберкульозних закладах.
13. Проведення пальпації артеріальних судин кінцівок.
14. Дослідження властивостей пульсу.
15. Вимірювання артеріального тиску.
16. Підрахунок частоти дихання.
17. Надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його.
18. Догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого:
 - вимірювання температури тіла;
 - подавання кисню різними способами;
 - здійснення догляду під час задишки;
 - накладання гірчичників та гірчичників-пакетів;
 - проведення гірчичної ванни для рук і ніг;
 - застосування міхура з льодом;
 - проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів;
 - взяття крові з вени для лабораторного дослідження;
 - проведення кровопускання.
19. Техніка безпеки під час роботи з електроприладами: електрокардіографом, електрокардіостимулятором.
20. Надання невідкладної медичної допомоги в разі ураження електрострумом.
21. Проведення поверхневої та глибокої пальпації живота.
22. Надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його.
23. Підрахунок частоти дихання.
24. Підрахунок частоти пульсу.
25. Вимірювання артеріального тиску.
26. Вимірювання температури тіла.
27. Здійснення догляду під час блювання.
28. Догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого.
29. Застосування міхура з льодом.

30. Застосування грілки.
31. Проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів.
32. Взяття крові з вени для лабораторного дослідження.
33. Підготовка пацієнта до дуоденального зондування й фіброгастродуоденоскопії;
34. Взяття блювотних мас для дослідження.
35. Виписування направлень на лабораторні дослідження, екстрені повідомлення в СЕС.
36. Техніка безпеки під час роботи в фізіотерапевтичних, рентгенологічних кабінетах.
37. Дослідження сечі на білок.
38. Надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його.
39. Підрахунок частоти дихання.
40. Підрахунок частоти пульсу.
41. Вимірювання артеріального тиску.
42. Вимірювання температури тіла.
43. Здійснення догляду під час блювання.
44. Проведення катетеризації сечового міхура м'яким катетером.
45. Догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого.
46. Застосування грілки.
47. Проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів.
48. Взяття крові з вени для лабораторного дослідження.
49. Підготовка пацієнта до рентгенологічного обстеження нирок.
50. Техніка безпеки при роботі з приладами зі скла.
51. Тиреотоксична кома:
 - дослідження властивостей пульсу;
 - вимірювання артеріального тиску;
 - підрахунок частоти дихання;
 - надання хворому відповідного положення, перекладання пацієнта різними способами, транспортування його;
 - здійснення догляду під час блювання;
 - промивання шлунка;
 - постановка очисної та сифонної клізми;
 - застосування міхура з льодом;
 - застосування грілки.
52. Догляд за тяжкохворим пацієнтом, виконання засобів щодо особистої гігієни, харчування хворого.
53. Проведення інгаляції лікарських засобів за допомогою кишенькових інгаляторів.
54. Проведення внутрішньошкірних, підшкірних, внутрішньом'язових ін'єкцій та внутрішньовенних струминних і краплинних уведень препаратів.
55. Подавання кисню різними способами.
56. Взяття крові з вени для лабораторного дослідження.
57. Проведення проби на чутливість до фармакологічних засобів.
58. Техніка безпеки та правила індивідуального захисту від нещасних випадків і професійних захворювань.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ

1. Бронхіальна астма, клінічна картина нападу, надання невідкладної допомоги.
2. Астматичний статус: стадії розвитку, надання невідкладної допомоги.
3. Причини та клінічні прояви легеневої кровотечі, надання невідкладної допомоги.
4. Типи гіпертонічних кризів, причини, клінічні прояви, надання невідкладної допомоги.
5. Тромбоемболія легеневої артерії, причини, клінічні прояви, надання невідкладної допомоги.
6. Стенокардія: причини та клінічна картина нападу, надання невідкладної допомоги.
7. Причини, форми інфаркту міокарда. Клінічна картина типової (ангінальної) форми інфаркту міокарда, надання невідкладної допомоги.
8. Причини та клінічні прояви гострої серцевої недостатності (серцевої астми, набряку легень), надання невідкладної допомоги.
9. Причини та клінічна картина аритмій (миготливої аритмії, пароксизмальної тахікардії, повної атріо-вентрикулярної блокади), надання невідкладної допомоги.
10. Диференційна діагностика стенокардії та інфаркту міокарда. Надання невідкладної медичної допомоги при інфаркті міокарда.
11. Причини та клінічні прояви печінкової коліки, надання невідкладної допомоги.
12. Причини та клінічні прояви ниркової коліки, надання невідкладної допомоги.
13. Причини та клінічна картина шлункової кровотечі, надання невідкладної допомоги.
14. Причини та клінічні прояви печінкової коми, надання невідкладної допомоги.
15. Причини та клінічна картина гострої ниркової недостатності, надання невідкладної допомоги.
16. Причини та клінічна картина гіперглікемічної коми, гіперосмолярної коми, гіпоглікемічної коми.
17. Причини та клінічні прояви гострих алергійних захворювань: кропив'янки, набряку Квінке, анафілактичного шоку.

9. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

З метою кращого засвоєння матеріалу з предмету невідкладні стани у внутрішній медицині програмою і навчальним планом спеціальності передбачене виконання індивідуальних завдань:

Підготувати презентації з предмету невідкладні стани у внутрішній медицині.

10. Методи навчання

Навчальний процес здійснюється за навчальною технологією: практичні заняття, самостійна позааудиторна робота.

Практичні заняття спрямовані на отримання базових знань та відпрацювання алгоритмів виконання практичних навичок на рівні навички. На практичних заняттях студенти опановують уміння спілкуватися з хворими як на прикладах розігрування елементів рольової та ділової гри, так і безпосередньо при роботі з хворими.

11. Методи контролю

На практичних заняттях контроль знань проводиться різними методами: опитування, розв'язування тестових завдань, виконання практичних навичок при роботі в малих групах, та індивідуальне виконання практичної навички. Значне місце при оцінці знань відводиться розв'язуванню ситуаційних задач як типових так і підвищеної складності.

Контроль самостійної позааудиторної роботи проводиться у формі виконання індивідуальних завдань на практичних заняттях, індивідуальних консультаціях згідно графіка.

Підсумковий контроль проводиться у формі диференційованого заліку, який включає тестові завдання.

12. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.

Оцінка «5». Студент:

- дає повні відповіді на всі запитання, правильно визначає поняття;
- точно формулює думки і обґрунтовує їх;
- послідовно і точно викладає матеріал;
- грамотно оформлює свою відповідь;
- вміє вирішувати ситуаційні задачі з виділенням першочергових заходів по наданню допомоги на догоспітальному етапі.

Оцінка «4». -

- відповідь задовольняє ті ж самі вимоги, що й відповідають на оцінку «5», але студент зробив незначні помилки в теоретичних знаннях та допустив невеликі неточності.

Оцінка «3». -

- знає і розуміє основні положення теми, але: є прогалини в теоретичних знаннях, в обґрунтуванні та осмисленні ситуаційних задач, допускає помилки при визначенні понять, термінології;
- у відповіді немає чіткості, послідовності;
- не вміє вирішувати задачі;
- плутає послідовність дії фельдшера при наданні невідкладної допомоги.

Оцінка «2». -

- не орієнтується в матеріалі;
- виявляє не розуміння теми;
- допускає істотні помилки, що спотворюють зміст вивченого.

13. Методичне забезпечення.

1. До кожного практичного заняття підготовлено інструктивні карти, алгоритми виконання практичних навичок, набір ситуаційних задач різного рівня складності.
2. Для виконання позааудиторної самостійної роботи підготовлені методичні матеріали з текстовим матеріалом, запитаннями для самоконтролю, рекомендованою літературою.

14. Рекомендована література.

Основна

- Антропова Т.О.* Невідкладні стани в терапії. — К.: Медицина, 2008.
- Баран С.В.* Невідкладні стани у внутрішній медицині: підручник. — К.: Медицина, 2011. — 136 с.
- Внутрішні хвороби* / За ред. А.В. Єпішина. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2005.
- Внутрішня медицина: Терапія* / За ред. Н.М. Середюка. — К.: Медицина, 2006.
- Догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: навч. посіб.* / Савка Л.С., Разінкова Л.І. — К.: Медицина, 2009. — 480 с.
- Касевич Н.М.* Загальний догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка. — К.: Медицина, 2009.
- Касевич Н.М., Шаповал К.І.* Охорона праці та безпека життєдіяльності медичних працівників: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 248 с.
- Круглікова В.М., Шевцова Л.І.* Практикум з внутрішніх хвороб у модулях. — К.: Медицина, 2008.
- Пропедевтика внутрішніх хвороб та догляд за терапевтичними хворими* / За ред. А.В. Єпішина. — Тернопіль: Б. в., 2005.
- Тарасюк В.С., Кучанська Г.Б.* Охорона праці в лікувально-профілактичних закладах. Безпека життєдіяльності: підручник. — К.: Медицина, 2010. — 488 с.
- Терапія* / За ред. проф. М.І Шведа, проф. Н.В. Пасечко. — Тернопіль: ТДМУ, 2007. — 648 с.

Додаткова

- Абрагамович О.О.* Посібник з внутрішніх хвороб. — К.: Здоров'я, 2004.
- Бондаренко А.Д.* Навчально-методичний посібник із терапії. — К.: Здоров'я, 2003.
- Довідник домашнього лікаря* / В.Д. Казьмін. — М.: Астрель, 2000.
- Петриченко Т.В.* Перша медична допомога. — К.: Медицина, 2008.
- Свищенко Е.П., Коваленко В.Н.* Артериальная гипертензия: практич. руководство. — К.: Морион, 2001.
- Сміян С.І.* Шпитальна терапія. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2003.
- Сучасні класифікації та стандарти лікування розповсюджених захворювань внутрішніх органів* / За ред. Ю.М. Мостового. — Вінниця: Нова книга, 2011.
- Факультетна терапія* / За ред. професора В.М. Хворостінки. — Харків: ФАКТ, 200

15. Інформаційні ресурси

1. <http://mozdocs.kiev.ua/>
2. <http://www.booksmed.com/>
3. <http://referatu.com.ua/>
4. <http://www.medbook.lviv.ua/>
5. <http://doktor.ru>